

МОВЛЕННЄВИЙ АКТ ПОДЯКИ В КОНТЕКСТІ ЕКСПЛІЦИТНИХ ТА ІМПЛІЦИТНИХ КОМУНІКАТИВНИХ СМИСЛІВ

Подяка – явище, притаманне людському суспільству загалом, а тому визнане й досліджене з різних боків у психології та педагогіці. Це явище мотивується бажанням вивищити іншу людину, що стала для певного суб'єкта соціуму джерелом вагомих для нього дії, вчинків, процесів, слів. Важливу роль тут відіграє комунікація, яка виконує в суспільстві інтегративну роль: вона опосередковує всі види соціальної діяльності, сприяє соціалізації особистостей, акумулює суспільний досвід, зберігає культуру, служить чинником цивілізаційної, етнічної та групової ідентифікації та відкриває перспективи для подальшого вивчення й деталізації.

Подяка слідує з самої специфіки людського буття. Дякувати означає приймати життя, приносити задоволення Іншому, бути для нього джерелом радості. Вважається, що дякування – одна з тих дій в житті людини, яку можна виконати лише за допомогою мови, спеціально витворених для цього висловів. Вислів “*дякую*” є особливою формою дієслова “*дякувати*”. Первісне значення його пов'язується зі словом “*думка*” в розумінні: “*Ви мені зробили добро, я думаю, я пам'ятаю про це*”. У такому контексті мотивується дефініція, згідно з якою подяка – соціальна мовленнєва поведінка, яка віддзеркалює у висловленні почуття вдячності адресатові за певну послугу, допомогу. Іншими словами, можна вважати, що висловлення подяки спрямоване на вирішення певного мовленнєвого завдання. У результаті формуються підстави для тлумачення подяки як мовленнєвої дії, мовленнєвого акту.

Поняття мовленнєвого акту актуалізується в площині прагмалінгвістики. Воно визначається як “*цілеспрямована мовленнєва дія, що здійснюється згідно з принципами і правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими в даному суспільстві; мінімальна одиниця нормативної соціомовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації*” [2, 187]. Мовленнєвий акт подяки можна кваліфікувати як декларатив – соціальну мовленнєву дію. Водночас подяка виявляє ознаки експресивного акту, оскільки вона слугує засобом самовираження мовця крізь призму вибору ним стратегій позитивної ввічливості, вдячності, яка адресується слухачеві.

Здійснення мовленнєвого акту подяки передбачає застосування в межах певної комунікативної ситуації, учасниками якої є мовець та слухач, певних мовних засобів, що узгоджуються зі смисловим аспектом подяки. Відповідно мовленнєвий акт забезпечує реалізацію комунікативного смислу.

У прагматиці виділяють два типи смислів: експліцитний та імпліцитний. У підручнику “*Основи комунікативної лінгвістики*” Ф. Бачевич дає таку їх характеристику:

- Експліцитний смисл – явний, виражений смисл, який сприймається комунікантами із значень мовних одиниць.

- Імпліцитний смисл – неявний, прихований смисл, який виводиться слухачем із значень мовних одиниць під впливом конкретної ситуації та контексту спілкування [2, 173].

Відповідно простежується функціонування експліцитних та імпліцитних подяк.

Експліцитні подяки – висловлення, що оформленні як мовні формули, які однозначно інтерпретуються носіями мови. У системі цих стандартизованих мовних засобів простежуються комунікативні одиниці *Дякую. Спасибі. Вдячний (а, ї). Не знаю, як і дякувати!* Наприклад:

Ну так, змикнув нарешті Доктор, ковзнувши засоромленим таємним поглядом по Колиних відкритих ногах і не зовсім зграбно підводячися з-за столу. Дякую, любя панно, за чудове товариство. Мені було вельми цікаво поговорити з вами [1, 242].

*Прошу не забувати, що й з мене належить частка на вінок...
Спасибі, – обізвався доктор, ховаючи жовтий папірець [3, 54].*

*А знаєш, здається, я в тебе закохався...
Присмна новина...**Вдячна** [4, 88].*

*Ти справжній друг. **Не знаю, як і дякувати!** Я пропала б без твоєї підтримки [3, 54].*

Імпліцитні мовленнєві акти подяки не пов'язані зі сталими мовними формулами. Їх ідентифікація пов'язана з мовною компетенцією, спільними мовленнєвими навиками членів однієї мовної спільноти. Як правило, імпліцитність подяки пов'язана з експресивними висловленнями. Наприклад:

- *А я і не думав, що ти здатен на подвиг. Ти врятував їй життя. **Ти – людина!***
- *Ти дуже мене виручив, допомігши написати доповідь. **Мені тебе сам Бог послав!***
- *Ти мені так допоміг, підвізши до аеропорту, я ж запізнювалась. **Не знаю, що я без тебе робила б!***
- *Так, ти справді чуйна й доброзичлива людина, не залишив мене в біді, допоміг. **Я твій боржник!***

Розгляд імпліцитних висловлень мотивується контекстами, у яких вони вживаються з експліцитними подяками. Для прикладу: *Дякую! Я твій боржник.* З іншого боку, імпліцитна подяка все частіше вживається в комунікації самотійно, надаючи спілкуванню експресії, увиразнюючи ставлення адресанта до співрозмовника.

Загалом у мовленні простежується тенденція до узуалізації імпліцитних подяк, які все частіше сприймаються як мовні формули. Водночас вживання імпліцитних подяк детермінується типом комунікативної ситуації. Так, в ситуаціях, де подяці передують досить вагома послуга чи допомога (врятоване життя, підтримка у скрутну хвилину) адресант, як правило, виражає вдячність такими висловленнями, як: *Ти – людина! Я твій боржник!* В ситуації подяки за пересічні дії, послуги, слова вживаються висловлення на зразок *Не знаю, що я без тебе робила б! Мені тебе сам Бог послав!*

Порівняно з експліцитними імпліцитні подяки вирізняються більшою експресивністю. Їх використання, ймовірно, пов'язане з мовленнєвими особистостями емоційного складу, – такими, в яких почуття домінують над рацією.

Таким чином, функціонування в комунікації мовленнєвих актів подяки забезпечується різноманітністю використання елементів мовного коду. Загальномовна тенденція до розширення виражальних можливостей засобів знакових одиниць позначається на збагаченні парадигми мовних засобів оформлення подяки. Вагома роль у такому зростанні функційного потенціалу мовних одиниць відводиться позамовним чинникам, насамперед мовленнєвій ситуації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів. – К.: Критика, 2004. – С. 242.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр "Академія", 2009. – С. 173, 187.
3. Коцюбинський М. Твори в семи томах. – Т. 3. – К.: Наукова думка, 1973–1975. – С. 54.
4. Роздобудько Ірен. Ескорт у смерть. – К.: Критика, 2001. – С. 88.

Вовк Л.

Науковий керівник – доц. Заборна М. С.

СИСТЕМНІ ВЛАСТИВОСТІ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ РЕЧЕНЬ В ЕКСТРАПОЛЯЦІЇ НА ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

У системі синтаксичних одиниць сучасної української мови виділяється як окрема структурно-семантична єдність складнопідрядне порівняльне речення. Воно усвідомлюється як конструкція, в якій зміст головної частини розкривається через порівняння зі змістом підрядної частини. Наприклад: *Наче та кішечка прикрадається до мишачої норки, прикрадалася вона тихим голосом та привітним поглядом до насупленого Довбні (П. Мирний).*